

Ivan Kovačević

*Odeljenje za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet Univerzitet u Beogradu
ikovacev@f.bg.ac.rs*

Vladimir Ribić

*Odeljenje za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet Univerzitet u Beogradu
vribic@f.bg.ac.rs*

Crvena zora – finalna epizoda hladnog rata^{*}

Apstrakt: U periodu obnavljanja hladnog rata, posle 1980. godine, pojavljuju se filmovi koji napuštaju ideju detanta i predstavljaju odgovor na sovjetsku ekspanziju u svetu, koja se odigravala pod okriljem umanjene vojne konfrontacije. Sigurno da filmska reakcija na stvarno širenje komunizma nije adekvatan odgovor, ali je deo šireg prekomponovanja američke politike prema Sovjetskom Savezu, koja se ogledala u jačanju odbrane kroz Stratešku odbrambenu inicijativu (SDI), energičnu intervenciju na Grenadi, pomaganje antikomunističkih pokreta u svetu itd. Nasuprot delu američke političke scene, koji je i u najvišim državnim telima sputavao pokušaje da se spreči širenje komunizma u svetu, delovanje kroz popularnu kulturu, tj. film, stvaralo je novu klimu u kojoj je pripreman višestruki pritisak na socijalistički lager. Film *Crvena zora* se može smatrati delom reakcije američke politike na partikularno shvatanje detanta kao štita za vojno i političko širenje SSSR-a u Africi i drugim delovima sveta. Taj pritisak je tokom 80-ih godina 20. veka pojačao inherente slabosti sovjetskog društva koje se, posle kratkotrajne faze neuspešne transformacije, raspalo na početku poslednje decenije dvadesetog veka.

Ključne reči: film, Crvena zora, Red Dawn, hladni rat, sovjetska invazija, gerila, pad komunizma

Uvod

Pad berlinskog zida i nestanak socijalističkog lagera sa svetske pozornice odigrao se 1989. godine kao rezultat procesa dekonstrukcije socijalizma koji se,

^{*} Ovaj rad je rezultat istraživanja na projektima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS br. 177018 i 177035.

tokom te decenije, odvijao u satelitskim zemljama Varšavskog pakta, ali i u samom Sovjetskom Savezu. Na početku tog perioda dogodila se revolucija protiv komunističkog režima u Poljskoj, koju su predvodili sindikat "Solidarnost" i Lech Valensa, potonji dobitnik Nobelove nagrade za mir i predsednik Poljske (1990-1995). Ugušena vojnom silom u decembru 1981. poljska revolucija je nagovestila deceniju krize sovjetskog sistema. Kratak period slobode omogućio je poznatom poljskom režiseru Andžeu Vajdi da snimi film o nastanku pokreta "Solidarnost" pod naslovom *Čovek od železa* (*Człowiek z żelaza* 1981), koji je ostao simbol vremena pobune protiv komunizma u Poljskoj. I na drugoj strani, filmska industrija je imala ulogu u procesima koji su doveli do nestanka drugog totalitarnog sistema 20. veka, kao što je to činila tokom Drugog svetskog rata, stvarajući antinacističko raspoloženje u američkom javnom mnjenju. U periodizaciji Strade i Tropera, period od 1981. do 1985. godine, u kome su se javili takvi filmovi, nazvan je reprizom hladnog rata (Strada, Troper 1997). Filmovi koji su propagirali detant, razoružanje, smanjenje vojnih kapaciteta i sl, kao komedija *Rusi dolaze*, *Rusi dolaze* (*Russians are Coming, Russians are Coming* 1966) (v. Ковачевић, Рибич 2014) ili oni koji su se, na razne načine, protivili američkom angažovanju u zemljama koje su bile izložene komunističkoj agresiji, poput svih "antiratnih" filmova o Vijetnamu, dominirali su u holivudskoj proizvodnji 60-ih i početkom 70-ih godina 20. veka. Nešto kasnije su se javili "postvijetnamski" filmovi o naknadnom odlasku u Vijetnam radi spasavanja zarobljenika koji su izloženi torturama u vijetnamskim zatvorima ili o kampučijskim logorima smrti, kao što su *Lovac na jelene* (*The Deer Hunter* 1978) ili *Polja smrti* (*The Killing Fields* 1984).

Period posle 1980. obeležavaju filmovi koji govore o zatočeništvu u Sovjetskom Savezu i dramatičnom bekstvu, kao što su *Bekstvo iz leda* (*Coming Out of the Ice* 1982) i *Bele zore* (*White Nights* 1985), koji nastavljaju tradiciju pred-detantskih filmova o bekstvu iz komunističkog lagersa, započetu još 1962. godine filmom *Tunel* (*Escape from East Berlin* 1962), da bi film *Crvena zora* (*Red Dawn* 1983) bio nosilac novog talasa filmova o Sovjetskom Savezu i komunizmu. Film govori o kraju Hladnog rata i početku novog, Trećeg svetskog rata, i na taj način najdirektnije ukazuje na opasnost koju komunizam predstavlja za Ameriku i ceo slobodni svet.

Crvena zora

Ratni spektakl *Crvena zora* (*Red Dawn* 1983) snimljen je po priči Kevina Rejnoldsa¹ (Kevin Reynolds), a scenario je napisao Džon Milijus (John Milius)

¹ Rejnolds je kasnije režirao film *Zver* (*The Beast* 1988) koji prikazuje zločin sovjetske vojske u Avganistanu, kajanje jednog sovjetskog vojnika i njegovo prijetljestvo s avganistanskim borcima.

koji je i režirao film. Glavne uloge igraju mladi, ali već poznati glumci Patrik Svejzi i Martin Šin. Film su proizveli "Valkyrie Films" i "United Artists". Film je koštao skoro 20 miliona dolara, što je razljutilo producente (Shaw 2007 272), ali je ostvario značajan prihod i to preko 8 miliona dolara u prvoj nedelji prikazivanja, da bi zarada tokom prikazivanja u američkim bioskopima narasla na preko 38 miliona dolara².

Film započinje uvodom³ koji u prvih 15 sekundi obaveštava gledaoca o nedavnim katastrofalnim događajima u svetu. Usled gladi koja je zavladała Sovjetskim Savezom, ta zemlja je napala Poljsku koja se pobunila protiv sovjetske dominacije. Komunističke zemlje su se militarizovale, a Kuba i Nikaragva su nagomilale 500.000 vojnika. Centralna Amerika je potpala pod komunizam, a antinuklearni i neutralistički režimi došli su na vlast u ključnim državama Zapadne Evrope. Meksiko je utočio u revoluciju. NATO pakt se raspao, a Amerika ostala sama.

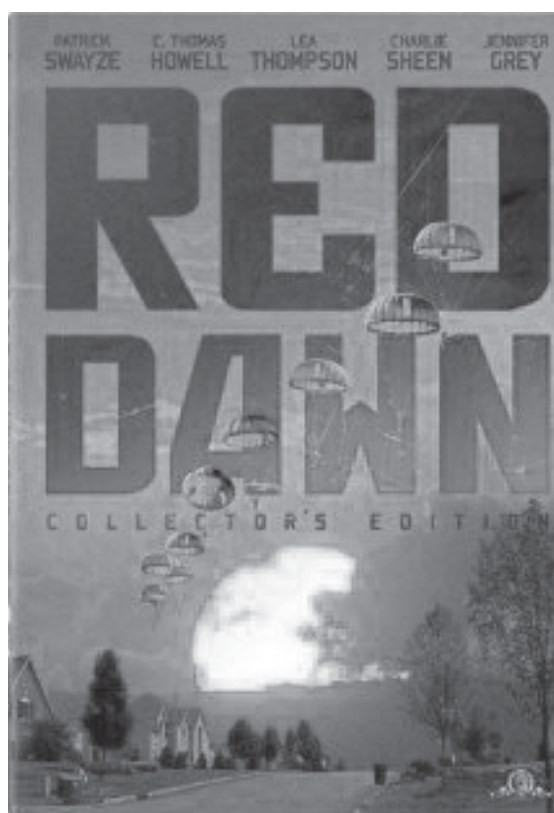
Posle uvoda, radnja se seli u Kalumet, mali grad na ivici Stenovitih planina. Afroamerički nastavnik istorije drži predavanje o Džingis Kanu i najezdi varvara, kada se u okolinu škole spuštaju padobranci za koje učenici misle da su američki vojnici na manevrima. Govoreći španski i ruski, vojnici počinju da pucaju iz mašinki na svakog i tom prilikom gine i nastavnik istorije. Za kratko vreme vojnici su zauzeli grad i Kalumet se našao pod okupacijom sovjetskih, kubanskih i nikaragvanskih snaga. Uskoro se svuda nalaze ogromne slike Lenjina a u lokalnom bioskopu se prikazuje film "Aleksandar Nevski". Sumnjive knjige gore na lomači, a bioskop na otvorenom je pretvoren u logor za prevaspitavanje, gde se prikazuju antikapitalistički slajdovi dok glas sa razglasa govori o Americi kao bordelu.

Ipak, neki su uspeli da pobegnu. Među njima je Džed, nekadašnji kvoterbek školskog fudbalskog tima, koji malu grupu tinejdžera vodi da se sklone u planinu. Kriju se za neko vreme i navikavaju na život van civilizacije tako što piju krv jelena koga su ulovili i mokre u hladnjak svog kamiona kada ponestane vode u motoru. Predvođeni Džedom, mala grupa dečaka postaje gerilska grupa, nazivajući se "Volverini", po nadimku fudbalskog kluba njihove škole. Napadajući okupacionu vojsku, oni oslobađaju neke od zarobljenih sugrađana. Nekoliko devojaka, koje su se skrivale od silovatelja iz Crvene armije, pridružuje im se u planinama. Takođe im se pridružuje i pilot aviona koji je oboren na početku invazije, a koji im objašnjava šta se dogodilo. Prvo su grupe Kubanaca i Nikaragvanaca iz Meksika prelazile u Ameriku kao obični ilegalni imigranti, da bi se rasporedili na strateški važna mesta i onеспособili američke raketne silose i komandne centre. Kada je nuklearni kapacitet Amerike onеспособljen, sovjjet-

² Podaci o prihodu su preuzeti sa sajta: <http://www.boxofficemojo.com/movies/?id=reddawn.htm>

³ Na sličan način sadržaj filma izlaže i Šou (Shaw 2007, 272-273).

ske interkontinentalne balističke rakete uništavaju strateške lokacije u Sjedinjenim Američkim Državama i u drugim zemljama, uključujući Kinu. Kubanske i nikaragvanske snage brzo prodiru kroz Meksiko i spajaju se sa sovjetskim, koje prelaze preko Beringovog moreuza. Sovjeti kontrolišu više od polovine zemlje preko marionetskih vlada, kao i više od polovine sveta.

Plakat filma *Crvena zora* iz 1983. godine

Shvativši da poštovanje prema mladim gerilcima raste čak i među njegovim saveznicima – razočaranim kubanskim oficirima, sovjetski komandant u Kalumet šalje elitnu vojnu jedinicu da uništi Volverine. Specijalna jedinica, uz asistenciju izdajnika u redovima Volverina, postavlja zamku i, koristeći helikoptere, ubija većinu mladih gerilaca. Džed i njegov brat Met (Martin Sheen) vrše samoubilačku misiju na sedište komandanta. Na kraju, samo dvoje preostalih Volverina kreću peške prema, u međuvremenu, oslobođenoj teritoriji. U epilogu se prikazuje spomen groblje poginulih u Trećem svetskom ratu i američka zastava dok glas kratko sopštava da su Sjedinjene Države preživjele.

Širenje komunizma pod velom detanta

Nasuprot američkom povlačenju iz Vijetnama 1975. godine, Sovjetski Savez je, za vreme detanta, značajno proširio svoje angažovanje u Trećem svetu. Ta sovjetska ekspanzija je počivala na uverenju da će Treći svet biti poprište nadmetanja socijalizma i kapitalizma, pošto su demarkacione linije u Evropi već bile određene. Naročito je sovjetska intervencija na Rogu Afrike izložila američkog predsednika Kartera optužbama da, želeći da spasi detant, previše popušta Sovjetima. Leonid Brežnjev i ostatak sovjetskog vođstva nisu razumeli "kakve duboke posledice je sovjetska politika u Trećem svetu imala na američku percepciju budućnosti *detanta*", već su smatrali da im "princip jednakosti supersila koji su usvojili u pregovorima s Niksonovom administracijom" omogućuje i da "intervenišu u oblastima u kojima su lokalne revolucije izložene pretnjama", kao i da "politiku prema Trećem svetu razdvoje od bilateralnog odnosa sa Sjedinjenim Državama". Masovnom invazijom kubanske vojske uspostavljen je komunistički režim u Angoli 1975. godine i kubanske snage su u toj zemlji ostale sve do 1991. godine (George 2005, Stayanoff 2008). Scenario je ponovljen 1977. godine, kada je 16.000 kubanskih vojnika uspostavilo komunistički režim Mengistu Haile Marijama u Adis Abebi. U Mozambiku je, posle portugalskog povlačenja, uz znatnu sovjetsku pomoć, na vlast došao pokret FRELIMO koji je 1977. godine transformisan u "marksističko-lenjinističku partiju", sa uobičajenim "sporazumom o saradnji" sa SSSR (Shubin 2008, 139). Sovjeti su bili involvirani u pokušaje preuzimanja vlasti i u Namibiji i Zimbabveu, kao i u uspostavljanje komunističkih režima u drugim delovima sveta, što je na najdirektniji način učinjeno invazijom na Avganistan i uspostavljanjem komunističkog režima u Kabulu 1979. godine. Sovjetsko rukovodstvo je bilo uvereno da SAD neće rizikovati propast detanta "zbog dešavanja u siromašnim zemljama koje nisu bile ni blizu strateški najvažnijih oblasti sveta". Kako Od Arne Vestad ističe, sovjetsko vođstvo je tek posle nekoliko godina počelo da "shvata koliko je američka politička elita bila odlučna da se odupre ideji Sovjetskog Saveza o ravnopravnim pozicijama u globalnoj borbi za međunarodni uticaj" (Vestad 2008, 256-273; 371-383).

Američko nezadovoljstvo sovjetskom ekspanzijom postalo je potpuno očigledno kada je, krajem 1979. godine, Sovjetski Savez vojno intervenisao u Avganistanu. Posle neuspešnog državnog udara, koji je trebalo da dovede na vlast Moskvi odanog Nur Muhameda Tarakija, sovjetske trupe su izvršile invaziju Avganistana, uhapsile i likvidirale dotadašnjeg lidera Amina (Valenta 1980). SAD su odmah obustavile isporuku žita Sovjetskom Savezu, pozvale na bojkot Olimpijskih igara u Moskvi 1980. godine i zamrzle realizaciju ekonomskih ugovora sa Sovjetskim Savezom. Pored toga, SAD su pružile podršku i pomoć avganistanskim mudžahedinima (Vestad 2008, 436-440, 463-478; Geler i Nekrić 2000, 641-644). Sovjetska invazija Avganistana, smatra Filip Tejlor,

predstavljala je opomenu zapadnom svetu da militaristički neprijatelj i dalje postoji. Bila je potrebna nova samouverenost, koja se javila u sledećoj dekadi, kroz dva odlučna lidera: Margaret Tačer i Ronalda Regana (Taylor 1990 275).

Uprkos američkim protivmerama, režimi slični sovjetskom su, početkom 1980-ih godina, postojali u 24 države Evrope, Azije, Afrike i Latinske Amerike. Još važnije je bilo to što su od sredine 1970-ih godina Sovjeti sprovodili novi program jačanja atomske moći, zahvaljujući kojem je vojna ravnoteža snaga u Evropi drastično promenjena u korist Sovjetskog Saveza. SAD su odgovorile razmeštanjem dodatnih raketa s nuklearnim bojevim glavama u Zapadnoj Evropi, čime je povraćen balans u atomskom naoružanju. Promena u američkoj administraciji i dolazak Ronalda Regana, pobedom nad dotadašnjim predsednikom Džimijem Karterom, uzrokovana je neuspešnim i mlakim reakcijama na muslimanski fundamentalizam u Iranu i sovjetsku agresiju na Avganistan. Takođe, novi predsednik, Regan, 1983. godine je usvojio Stratešku odbrambenu inicijativu (SDI)⁴, projekat koji je trebalo da obezbedi efikasnu odbranu od nadolazećih raketa, ali i da omogući da SAD iskoriste svoju tehnološku prednost nad Sovjetskim Savezom (Geler i Nekrič 2000, 664-665; Džonson 2003, 836-837).

SDI i druge promene u tehnologiji sistema odbrane SAD poremetili su globalnu ravnotežu oružanih snaga i "okončali (su) doba u kome je Sovjetski Savez bio ravnopravan vojni partner, spreman i sposoban da se takmiči" (Berend 2001, 275).

Tačka na detant, pod čijim okriljem se širila sovjetska imperija i rastao broj zemalja u kojima je vojnom agresijom uspostavljen komunizam, stavljena je američkom invazijom male karipske zemlje Grenade. I pored prosovjetske politike Morisa Bišopa, koji je nasilno preuzeo vlast 1979 godine, tvrdo krilo predvođeno Bernardom Koardom i Hadsonom Ostinom je 1983. godine, zbog toga što nije bio dovoljno revolucionaran, uhapsilo Bišopa⁵, koji je potom i likvidiran. Sjedinjene Američke Države su, uz saglasnost i simboličnu vojnu pomoć većeg broja karipskih država, izvršile invaziju Grenade i učinile kraj komunističkom režimu i prisustvu kubanskih snaga u ovoj zemlji (Raines 2010).

Na osnovu ovakvog razvoja odnosa supersila, kao i unutrašnje transformacije Sovjetskog Saveza, sovjetski lider Gorbačov i američki predsednik Regan postigli su sporazum o zaustavljanju trke u naoružanju, na samitu u Rejkjaviku (1986) i Vašingtonu (1987), čime je, praktično, završen Hladni rat (Hobsbaum 2002, 190-191). To je bio uvod u potpuni krah socijalističke imperije,

⁴ Strategic Defense Initiative.

⁵ Bišop je, posle državnog udara Koarda i Hadsona, uhapšen 19. oktobra 1983. godine. Uz generalni štrajk kao podršku Bišopu i akcijom njegovih pristalica, oslobođen je iz zatvora, da bi usledila intervencija vojske, Bišopove pristalice bile izmasakrirane, a Bišop likvidiran (Zunes 2013).

koji je započeo 12. septembra 1989. godine, kada je prva nekomunistička vlada preuzela vlast u Poljskoj. Nastavljen je padom Berlinskog zida u noći između 9. i 10. novembra iste godine, da bi kulminirao raspadom Sovjetskog Saveza u prvoj polovini 1991. godine (Džonson 2003, 839).

Uzrok propasti tog političko-privrednog sistema treba tražiti u spoju više faktora, pri čemu je Hobsbaumova tvrdnja da se radi o spoju "njegovih sopstvenih očitih i hendikepirajućih ekonomskih nedostataka sa ubrzanom invazijom koju je na socijalističku ekonomiju izvršila daleko dinamičnija, naprednija i u svetu dominirajuća kapitalistička ekonomija", tek deo kompleksnog niza faktora. Tačno je da je socijalizam postao ranjiv zahvaljujući interakciji sa kapitalističkom svetskom privredom, od 60-ih godina 20. veka, i možemo se delimično složiti sa Hobsbaumom da Sovjetski Savez nije poražen i uništen konfrontacijom već detantom (Hobsbaum 2002, 192), ali i postdetantskom konfrontacijom koja je do pucanja napregla vojno-industrijski kompleks i celokupnu ekonomiju. U postdetantskoj konfrontaciji, koja je iscrpila poslednje resurse, značajno mesto imaju i Strateška Odbrambena Inicijativa, popularno nazvana "Rat zvezda" (Duric 2003), kao i pobuna u Poljskoj 1981. godine i iskrcavanje na Grenadi, jer su, u interakciji, napali najslabiju tačku socijalizma – ekonomiju, opterećenu vojno-industrijskim kompleksom, uz pojačane zahteve za poštovanje ljudskih prava, generisane iz Završnog dokumenta Helsinškog Savetovanja o bezbednosti i saradnji u Evropi.

Koreni – invazija, izolacionizam i Domino teorija

Floyd Gibbons je 1929. godine napisao najprodavaniji roman svih vremena o invaziji Amerike. "Crveni Napoleon" je priča o zlom geniju Karakanu, potomku Džingis Kana, koji se uzdiže u sovjetskoj vojsci i preuzima vlast posle ubistva Staljina 1932. godine. Karakan nije do kraja odan komunističkoj ideologiji, ali je nesumnjiva njegova orijentalna izopačenost. U ime naučnog socijalizma i mešanja rasa, pod zastavom duginih boja osvaja Evropu i Aziju, dok su Sjedinjene Države nepripremljene. Uz pomoć novokomunističkog Japana i "crvene" Britanije, novi Džingis Kan napada na Sjedinjene Države sa istoka i zapada, nanoseći Amerikancima teške žrtve. Ipak, Amerika se ne predaje i dolazi do povlačenja u srce odbrane "od Velikih jezera do Meksičkog zaliva, od Aledženi do Stenovitih planina, kuca srca Amerike". Bobom iz srca Amerike – jer je centar, verovatno, više "američki" nego "poliglotske urbane septičke jame na istočnoj obali" – nacija uzvraća udarac i na kraju pobeđuje zlog orijentalnog despota. Iako je jasno da Gibbons pozajmljuje iz ranijih priča o invaziji i okupaciji Amerike, on uspostavlja jedan novi veliki zaplet, element koji će, kasnije, proučavaoci, pod različitim okolnostima, prozvati Domino teorija. Neprijateljske snage, prema tom sledu događaja, dobijaju sve veći zamah prethodnim

osvajanjima, koja dovode do toga da Amerika ostaje bez saveznika. U ovom scenariju se saveznici karakterišu kao slabi i nepouzdana, što dokazuje stav da se Amerika može osloniti samo na sebe. Ipak, uprkos izolacionizmu, američki heroizam i genijalnost pobeđuju (Esposito 1991, 114-115). Kao što ubedljivo pokazuje Espositova studija, Gibonsov roman nije ni prvo ni poslednje štivo koje se bavi invazijom, ali zaokružuje mit o invaziji i sastavlja ga iz delova koje će činiti mnoge buduće romanizacije i ekranizacije ovog mita.

Naslovna strane knjige *The Red Napoleon* iz 1929. godine

Pojavljivanje Džingis Kana, kao pretka komunističkog diktatora u Gibonsovoj knjizi ili kao istorijske ličnosti o kojoj slušaju đaci u školi, dok se spuštaju kubanski i sovjetski padobranci u filmu *Crvena zora*, može biti tek naznaka veze ove dve priče o invaziji. Značajnija je i u književno-istorijskom i, još više, u značenjskom smislu, Domino teorija o invaziji Amerike prisutna u prologu filma *Crvena zora*. Propagirajući antimilitarizam i "neutralnost", evropski saveznici su "izdali", dok su centralna Amerika i vojno-geografski važni Meksiko potpali pod komunističku vlast, revolucijama ili osvajanjem. Bivši komandant snaga NATO (1974-1979) i državni sekretar u Reganovoj administraciji, Aleksander Hejg, direktno je saradivao na scenariju filma tako što je zajedno sa režiserom Džonom Milijusom adaptirao prvobitni Rejnoldsov scenario (Shaw 2007, 270-271). Šo smatra da je upravo Hejg uticao na Milijusa, objašnjavajući mu Domino teoriju prilikom njihovog rada na scenariju u Hadsonovom institutu.

Ono što je kod Gibonsa tek naznačeno, u filmu *Crvena zora* se detaljnije objašnjava kroz naraciju pilota koji se pridružuje grupi srednjoškolskih gerilaca. On objašnjava da je ono što Gibons karakteriše kao "američku nespremnost" bila nesposobnost da se zaštite raketna postojenja koja su onesposobili, preko Meksika, ubačeni strani agenti, tj. lažni migranti. Ovaj element "vojne nespremnosti" uticao je da vojska ne prihvati da pomogne u snimanju filma, što je obično činila u svim ratnim spektaklima. I pored intervencije generala Aleksandera Hejga, Ministarstvo odbrane nije dalo logističku podršku, što je Milijusu izazvalo velike probleme, uzbudilo producente i skoro dupliralo troškove filma (Shaw 2007, 272).

Ono što je zajedničko Gibonsovoj knjizi i Milijusovom filmu jeste planinsko-gerilska borba protiv sovjetske okupacije. Dok Gibons eksplicitno govori o "srcu Amerike", geografski je opisujući, u filmu se geografski određuje položaj malog grada iz koga je gerilska grupa – Kalmet, na ivici Stenovitih planina, koje i kod Gibonsa predstavljaju srce "srca Amerike". Planina je prvo mesto gde su se srednjoškolci sakrili posle bekstva iz Kalmeta i mesto odakle planiraju i izvode svoje gerilske akcije.

Značaj gerilskih akcija grupe Volverin, u ukupnim događajima koji slede posle sovjetsko-kubanske invazije Amerike, nije preuveličan, jer je grupa praktično uništena i svega dvoje preživelih se zapućuje u pravcu "oslobodene teritorije". Ipak, kroz naraciju preživjele devojke i kroz tekst uklesan na spomeniku saznaje se da je Amerika pobedila u Trećem svetskom ratu.

Značenje i značaj filma *Crvena zora*

Ključno značenje u filmu je nedvosmislena imperijalna pretenzija Sovjetskog Saveza sa krajnjim ciljem uspostavljanja komunističkog režima na celoj planeti. Film je samo izvodio krajnje zaključke iz događaja u Angoli, Mozambiku, Etiopiji, Nikaragvi, Namibiji, Zimbabveu i drugim zemljama Azije, Afrike i centralne Amerike. Kubanska masivna vojna intervencija sa 36.000 vojnika u Angoli 1975. godine (Stayanoff 2008), kao potom i u Etiopiji, samo su pretočeni u učešće kubanske vojske u invaziji na Ameriku. U tom smislu, scenario je fikciju gradio na čvrstim temeljima kubanskog učešća u širenju komunističke vladavine u Africi. Ti temelji pojačavaju persuazivnost fiktivnih sadržaja i uveravaju u stvarne namere imperijalne politike Sovjetskog Saveza, koja ima podlogu u ideološkoj osnovi nužnosti uspostavljanja "boljeg društva". Takvo "bolje društvo" se uspostavlja logorima za prevaspitavanje i globalnom ocenom Amerike kao "bordela", što je udarac u američke predstave o američkom načinu života koji uspešno deluje na rast uverenja da se radi o strašnom neprijatelju.

Crvena zora predstavlja potpuni raskid sa detantskim odnosom prema širenju komunizma, koji je svako oštrije suprotstavljanje sovjetskoj ekspanziji, npr. u Nikaragvi, žigosao kao napad na demokratiju. Na taj način je jasno pokazano gde i čemu vodi politika realizovana u npr. Klarkovom amandmanu iz 1976. godine, koji zabranjuje dostavljanje pomoći pokretima koji se bore protiv kubanske okupacije Angole. Idejni sklop sadržan u filmu je nespojiv sa politikom popuštanja i zatvaranja očiju pred uspostavljanjem marksističko-lenjinističkih vlada u svetu. Sam režiser, Džon Milijus je ukazao da film predstavlja upozorenje Amerikancima da ne spuštaju odbrambeni gard i na ozbiljnu opasnost od sovjetski podstaknutog upada kroz Centralnu Ameriku preko ilegalnih radnika i agenata (Shaw 270).

Zaoštavanje prema Sovjetskom Savezu nastupa dolaskom Ronalda Regana na čelo SAD, 20. januara 1981. godine. Te godine izbijaju nemiri u Poljskoj i komunistička vlast biva pred detronizacijom. Oštra reakcija na uspon "Solidarnosti" u Poljskoj sledi tek 15. decembra 1981. godine vojnim udarom generala Jaruzelskog i hapšenjem Leha Valense i ostalih lidera "Solidarnosti". U to vreme Leonid Brežnjev, neprikosnoveni komandant Sovjetskog Saveza, pokazuje znake bolesti i period do kraja njegove vladavine je obeležen borbom za nasleđe. Međutim, sledeća dva sovjetska lidera (Jurij Andropov i Konstantin Černjenko) takođe su bili bolesni i stoga se ceo period od skoro četiri godine može okarakterisati kao vreme u kome bolesnim društvom upravljaju bolesni lideri. Više faktora deluje u ovoj fazi hladnog rata, koju obeležavaju filmovi poput *Crvena zora* i tv serija *Amerika*⁶ (Amerika 1987). Osim otvorenog nezadovoljstva, u Poljskoj i u drugim satelitskim državama nastupa period preispitivanja, kako socijalizma, tako i odnosa sa Sovjetskim Savezom. Od dolaska Gorbačova i uspostavljanja novog trojstva – perestrojka, glasnost i, napokon, 1988. godine tzv. Sinatrina doktrina, kojom se zemljama komunističkog režima prepušta da odlučuju o svojoj sudbini – započinje doba u kome se više ne postavlja pitanje hoće li opstati komunistička imperija, već samo na koji način će se urušiti. Na vojnom planu SDI i energična intervencija u maloj Grenadi pokazuju spremnost da se reaguje na širenje sovjetske imperije⁷. Tehnološka prednost je kroz vojne projekte, bili oni realni ili ne, pretvorena u prednost vodeće svetske ekonomije

⁶ TV serija *Amerika* planirana i snimana 1986. godine, u vreme kada su se već nazirale promene u Sovjetskom Savezu. Iako je tematski bliska filmu *Crvena zora*, jer obrađuje život u Americi posle sovjetske okupacije, ova serija bi zahtevala posebnu analizu, naročito jer je "stigla prekasno" i, bez obzira na to što ima završetak "otvoren" za nastavak, nikada nije nastavljena.

⁷ Otpori novoj politici su se javljali od samog početka i poput Klarkovog amandmana iz 1976. godine o zabrani pomoći protivnicima komunističke okupacije Angole; u Kongresu su usvojeni Bolandovi amandmani (1982-1984), kojima se zabranjuje pomoć Kontrasima, pokretu koji se borio protiv komunističkih Sandinista u Nikaragvi.

nad inherentno nekompetitivnim sistemom planske privrede, pune zaposlenosti, neefikasne proizvodnje i ogromnog balasta vojnoindustrijskog sektora. Reganovo doba i otvaranje poslednje faze hladnog rata označava jačanje duha odbrane i ukazivanje na ugroženost, bez obzira na to što domine padaju negde daleko, u Africi ili Aziji. U toj funkciji je i film *Crvena zora*.

Literatura

- Berend, Ivan. 2001. *Centralna i Istočna Evropa 1944-1993. Iz periferije zaobilaznim putem nazad u periferiju*. Podgorica: CID.
- Borstin, Danijel Dž. 2005. *Amerikanci. Demokratsko iskustvo*. Beograd: Geopoetika.
- Duric, Mira. 2003. *The Strategic Defence Initiative: US Policy and the Soviet Union*. Ashgate Publishing Company
- Džonson, Pol. 2003. *Istorija američkog naroda*. Beograd: Knjiga-komerc.
- Esposito, David M. 1991. "Abandon New York — Fall Back to Kansas City!" The Invasion Myth in American Culture. *Utopian Studies* 2 (1/2): 110-123.
- Geler, Mihail i Aleksandar Nekrič. 2000. *Utopija na vlasti. Istorija Sovjetskog Saveza*. Podgorica: CID.
- George, Edward. 2005. *The Cuban Intervention in Angola, 1965-1991: From Che Guevara to Cuito Cuanavale*. London-New York: Frank Cass.
- Glejjeses, Piero. 2006. Moscow's Proxy? Cuba and Africa 1975-1988. *Cold War Studies* 8 (2): 3-51.
- Hobsbaum, Erik. 2002. *Doba ekstrema. Istorija Kratkog dvadesetog veka 1914-1991*. Beograd: Dereta.
- Kenedi, Pol. 2003. *Uspon i pad velikih sila. Ekonomska promena i ratovanje od 1500. do 2000. godine*. Podgorica: CID – Službeni list SCG.
- Ковачевић, Иван и Владимир Рибич. 2014. "Руси долазе, Руси долазе" – апологија детанта. *Етноантрополошки проблеми* 9 (2): 335-349.
- Raines, Edgar F. Jr. 2010. *The Rucksack War*. Washington D.C : Centre of Military History USA.
- Stayanoff, Russ. 2008. Third World Experience in Counterinsurgency: Cuba's Operation Carlotta, 1975. *Small Wars Journal*, May 2008.
- Shaw, Tony. 2007. *Hollywood's Cold War*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Shubin, Vladimir. 2008. *The Hot "Cold War". The USSR in Southern Africa*. London: Pluto Press.
- Strada, Michael and Harold Troper. 1997. *Friend or Foe: Russians in American Film and Foreign Policy*. Lanham, MD: Scarecrow Press.
- Taylor, Philip M. 1990. *Munitions of the Mind*. Manchester: Manchester University Press
- Valenta, Jiri. 1980. From Prague to Kabul: The Soviet Style of Invasion. *International Security* 5 (2): 114-141.
- Vestad, Od Arne. 2008. *Globalni Hladni rat. Intervencije u Trećem svetu i oblikovanje našeg doba*. Beograd: Arhipelag.
- Zunes, Stephen. 2003. The US Invasion of Grenada. *Foreign Policy in Focus*, October.

Ivan Kovačević

Department of Ethnology and Anthropology
Faculty of Philosophy University of Belgrade

Vladimir Ribić

Department of Ethnology and Anthropology
Faculty of Philosophy University of Belgrade

Red Dawn – the final episode of the Cold war

In the period of renewal of the Cold war, after 1980, movies which abandon the idea of the dentate appear, and they represent the response to Soviet expansion taking place under the auspices of diminished military confrontation. Of course, the Hollywood reaction to the real expansion of communism was not at adequate response, but it is a part of the wider restructuring of American politics regarding the Soviet Union, which was evidenced by strengthening defenses through the Strategic Defense Initiative (SDI), forcible intervention in Grenada, helping anti-communist movements around the world etc. In opposition to part of the US political scene which shut down attempts to stop the spread of communism across the world, action through popular culture, especially film, created a new climate in which multifaceted pressures on the socialist block were prepared. The movie *Red Dawn* can be considered part of the reaction of US politics on the particularistic view of the dentate as a shield for military and political spread of the USSR in Africa and other parts of the world. This pressure played on the inherent weaknesses of Soviet society in the 1980's, a society which, after a brief period of failed transformation fell apart at the start of the final decade of the 20th century.

Key words: film, Red Dawn, Cold war, Soviet invasion, guerilla, the fall of communism

L'Aube rouge – épisode final de la guerre froide

Dans la période de la reprise de la guerre froide, après 1980, apparaissent des films qui abandonnent l'idée de la détente et représentent une réponse à l'expansion soviétique dans le monde qui se déroulait à la faveur d'une confrontation militaire réduite. Il est certain que la réaction cinématographique à la réelle expansion du communisme n'est pas une réponse adéquate, mais elle fait partie d'un changement de direction plus large de la politique américaine envers l'Union soviétique, qui consistait dans le renforcement de la défense à

travers l'initiative défensive stratégique (SDI), l'intervention énergique à Grenade, l'aide aux mouvements anticommunistes dans le monde, etc. Contrairement à une partie de la scène politique américaine, qui même dans les organes de l'état les plus hauts entravait les tentatives de freiner l'extension du communisme dans le monde, l'action par le biais de la culture populaire, c'est-à-dire par le cinéma, créait un nouveau climat dans lequel était préparée une pression multiple sur le camp socialiste. Le film *L'Aube rouge* peut être considéré comme une réaction partielle de la politique américaine à la conception particulière de la détente comme bouclier contre l'extension militaire et politique de l'URSS en Afrique et dans d'autres parties du monde. Cette pression a au cours des années 80 du XXe siècle renforcé les faiblesses inhérentes à la société soviétique qui s'est, après une brève phase de transformation infructueuse, décomposée au début de la dernière décennie du vingtième siècle.

Mots clés: film, *L'Aube rouge*, guerre froide, invasion soviétique, guérilla, chute du communisme

Primljeno / Received: 15.05.2014.

Prihvaćeno / Accepted: 12.10.2014.